

temes-4)

JOSÉ FERNANDO MOTA MUÑOZ. Centre d'Estudis sobre Dictadures i Democràcies, UAB

L'EXTREMA DRETA BARCELONINA DURANT LA SEGONA REPÚBLICA (1931-1936)

La proclamació de la República deixa els militants barcelonins de l'extrema dreta espanyolista en xoc. De cop veuen com cau la monarquia, com s'inicia un procés d'autonomia a Catalunya i com s'apunta una política de laïcització. En poc temps passen de viure en una dictadura, en la qual bona part d'ells havien participat, a haver d'actuar en una república que atacava tres dels seus pilars ideològics: la monarquia, l'estat unitari i l'Església catòlica.

Aquests altres es veuran obligats a moure's en un entorn advers, amb una hegemonia catalanista entre les classes mitjanes i una preeminència sindicalista i anarcosindicalista entre els obrers. Defensen un nacionalisme espanyol essencialista, amb ínfules imperialistes, acompanyat, en la majoria dels casos, d'un acusat anticatalanisme. Un nacionalisme espanyol oposat al nacionalisme català, titllat de romàntic o bé directament negat. El seu discurs espanyolista no trobarà audiència.

En l'extrema dreta barcelonina podem trobar des d'aristòcrates i alta burgesia, que milita bàsicament en l'alfonsisme, fins a lumpen convertit en pistolers a sou. En la direcció abunden els advocats i militars retirats per la llei Azaña, però el gros de la militància es troba a la classe mitjana; són comerciants, empleats, oficinistes, funcionaris i estudiants.

Són pocs; el món ultra barceloní és un grup tancat i reduït, que durant la República no passa de quatre mil militants. Són un nombre limitat que, al marge de les rivalitats polítiques, es coneixen entre ells. Uns havien coincidit a la Unió Patriòtica (UP), altres a les files tradicionalistes —d'on procedeixen alguns dels líders dels nous grups que apareixen— i també hi havia els que coincidien als partits del RCD Espanyol, un aglutinant, sobretot durant la dictadura, dels espanyolistes de la ciutat. Poques incorporacions arribaran de fora d'aquest món.

Les diferències doctrinals són petites al món reaccionari, es repeteixen els mateixos tòpics (religió, pàtria, monarquia, ordre, propietat) i per això és freqüent el transfuguisme i la multimilitància. Més discrepància hi ha entre reaccionaris i feixistes, que no donen protagonisme a la religió ni al monarquisme i ofereixen un discurs més modern, centrat en una defensa tancada del nacionalisme espanyol i de l'estatisme, que els grups més tradicionals titllen de socialisme.

A diferència de la majoria de les grans ciutats espanyoles, la força majoritària de l'extrema dreta a Barcelona és el carlisme, que, a més, augmenta la militància a partir de desembre de

1931. És l'únic grup ultradretà amb premsa regular i un diari (*El Correo Catalán*) que a més té presència a tots els barris de la ciutat a través dels seus cercles tradicionalistes. El juny de 1932 obren seu central al selecte passeig de Gràcia, però tot i el procés de reunificació amb els integristes i els mellistes (antics partidaris de Vázquez de Mella) continuen molt dividits. És un carlisme abstret en els seus debats interns, però que forma la milícia paramilitar més ben preparada entre els grups ultres, el Requetè.

També havia obert seu al passeig de Gràcia, el maig de 1932 la Peña Blanca, que agrupava monàrquics de l'altra branca

Escut de la Junta Provincial de Barcelona del Partido Nacionalista Española.

181

borbònica, els alfonsins. El febrer de 1933, quan neixi Renovación Española, a Barcelona s'organitzaran com a partit amb el nom de Dreta de Catalunya. No van passar de ser un partit de notables, això sí, ben posicionats econòmicament. A la Ciutat Comtal els feien ombra el carlisme, el catalanisme conservador i, a partir de 1934, la dreta accidentalista. Massa competència per a un espai polític tan petit.

Els grups monàrquics són crítics amb el règim democràtic. Es presenten com antiparlamentaris, encara que participin en les eleccions, unes participacions que se salden amb absoluts fracassos. Les dues vegades que es van presentar candidatures monàrquiques al marge de la Lliga, la de carlins i alfonsins a les catalanes del 1932 i l'alfonsina a les legislatives de 1933, no van passar del 5 % de vots a la circumscripció de Barcelona ciutat.

També va haver-hi intents per part d'altres ultres d'explorar la via electoral recolzant-se en la mobilització del vot dels immigrants d'altres zones d'Espanya. Va ser el cas de Concentración Española, partit sorgit l'octubre de 1932 per presentar-se a les eleccions catalanes. Els resultats van ser ridículs.

Uns altres monàrquics amb presència barcelonina són els del Partido Nacionalista Español (PNE), creat el 1930 per José María Albiñana. A Barcelona, van rebre inicialment el suport de la Peña Ibérica, un grup d'aficionats de l'Espanyol, ultres en qüestions esportives i polítiques. Amb el seu discurs nacionalista espanyol violent i el seu anticatalanisme visceral va atreure espanyolistes barcelonins horroritzats davant l'hegemonia catalanista. El juny de 1933 es van organitzar com a Peña Nos y Ego, ja que el partit no va ser autoritzat pel Govern Civil fins al novembre de 1933, moment en què obriran un Centro Nacionalista Español a la ciutat. Pel partit passaran més de tres-cents militants atrets pel seu ultraespanyolisme, però molts l'abandonaran poc després per picabaralles personalistes o per falta d'acció.

La pujada al poder de Hitler el gener de 1933 va situar el tema del feixisme al centre del debat polític. És llavors que naixeran grupuscles que es reclamen feixistes, encara que en realitat eren organitzacions reaccionàries feixistitzades. El mateix gener de 1933 naixia la Juventud de Acción Española, formada per antics mellistes; el juny es creava l'Ateneo de Cultura Ciudadana, una tapadora de les restes de la Peña Ibérica, dedicat a conspirar contra la República junt amb alguns alfonsins i antics pistolers dels il·legalitzats Sindicats Lliures; l'agost de 1933 apareixia la Unión Social Hispánica (USH), un intent d'entitat unitària de l'espanyolisme ultra de la ciutat, i el desembre, les Juventudes Nacionalistas de Concentración Española.

Alguns autors han destacat Barcelona com la primera ciutat espanyola en què es van desenvolupar discursos i actituds protofeixistes. Se cita La Traza, els Sindicats Lliures o la Peña

Ibérica. Una ciutat que Ramiro Ledesma Ramos, fundador de les JONS, veia propícia per desenvolupar un projecte feixista per l'acarament directe de l'espanyolisme amb el nacionalisme català i per la força del sindicalisme, que es pretenia atreure. Però poca audiència aconseguirà el feixisme a la Barcelona republicana.

Les JONS no van aparèixer fins a finals de 1933 i no van ser impulsades per joves nacionalrevolucionaris, sinó per veterans que provenien del reaccionari món del mellisme. S'hi va sumar José María Poblador –després de passar per La Traza i la Peña Ibérica i dirigir la revista carlina *Reacción*–, que es convertiria en el seu líder. No arribaven a la vintena.

Escut de l'Espania Club.

El 2 de desembre de 1933 viatja a Barcelona José Antonio Primo de Rivera per posar les bases de Falange Española a la ciutat. S'entrevista amb dirigents del PNE i la USH i designa *jefe* l'advocat Juan Vidal Salvó, un antic catalanista passat a la UP. Però dura poc: admirador de Hitler, passa a treballar per als nazis. El substitueix un altre advocat i antic catalanista, Roberto Bassas, català de naixement i catalanoparlant, ja que José Antonio no volia que el projecte falangista a Barcelona semblés importat.

Aquesta primigènia FE capta uns pocs nous militants com l'escriptor Luys Santa Marina i alguns joves procedents del PNE. José Antonio continua visitant Barcelona perquè el projecte no arrenca. El març de 1934 ho fa amb Ledesma Ramos per fer efectiva la unificació amb les JONS. Es nomena

1
2
6
10
14
18
20
22
24

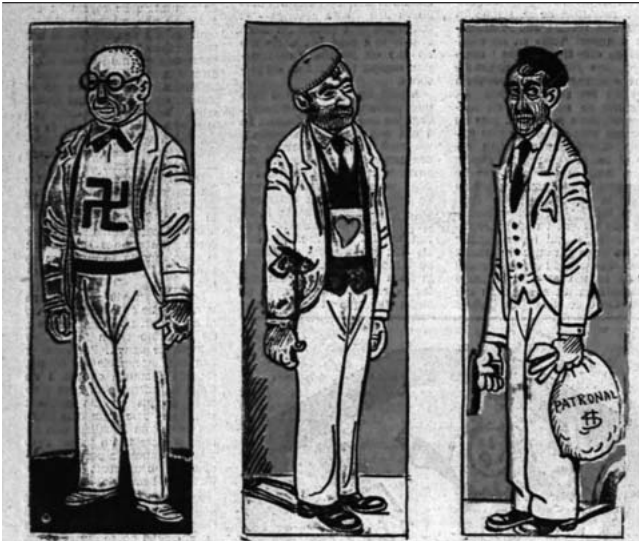
temes-4)

un triumvirat format per Bassas, Santa Marina i Poblador. Crearan una tapadora, l'Ateneo de Cultura Política y Social. Camuflar-se com a penya o ateneu és habitual al món ultra, ja que l'extrema dreta ha de fer front a certa pressió policial per les participacions en complots antirepublicans. Això a desgrat de les complicitats que van trobar entre alguns policies i jutges, uns contactes que els servirien per sortir indemnes de detencions i judicis.

Només a partir d'abril de 1934, amb l'assumpció de les competències d'ordre públic per la Generalitat, veuran perillar aquest favoritisme policial i judicial. La Comissaria d'Ordre Públic es va fixar com un dels seus objectius controlar els altres espanyolistes. Així, el juliol de 1934 va tancar l'Ateneo que feia de tapadora a Falange i el setembre va detenir un centenar de carlins a l'aplec que feien a Olesa de Montserrat, on havia desfilat armat el Requetè.

Però després dels Fets d'Octubre de 1934, desplaçat el nacionalisme català del poder, els ultradretans van poder actuar amb més facilitats i gaudir de nou de certa protecció judicial

Caricatures d'un nazi, un carlí i un pistoler dels Sindicats Lliures publicades al reportatge «Els que treballen pel feixisme a Barcelona». *La Campana de Gràcia*, 20 d'abril de 1934.

i policial. Fins i tot van dirigir i nodrir Acció Ciutadana Armada de Barcelona, una mena de nou Sometent.

El moment també va ser aprofitat per la dreta accidentalista per desembarcar a Barcelona. Organitzacions com Acció Popular Catalana i Acción Obrerista, adherides a la CEDA, o el Partido Agrario Español, obriran seu a la ciutat. El seu èxit va ser molt limitat.

També va aparèixer nova premsa ultra, com *El Nacional*, d'on sorgeix un altre grupscle, el Frente Españolista. I van

reaparèixer, el novembre de 1934, els Sindicats Lliures, després de ser absolts judicialment. Va tornar el seu líder Ramon Sales, però la reconstrucció del Lliure es va fer ja més com una organització de conspiradors i pistolers que com un sindicat.

Els Sindicats Lliures són un dels participants en un original procés d'unitat, que no es va donar en altres ciutats espanyoles. A Barcelona, milícies i grups d'acció de l'extrema dreta es van coordinar a l'empara d'una nova entitat, l'Espanya Club, impulsat inicialment pel Grupo Azul, un grup d'acció expulsat del PNE i dirigit per l'agent de policia Juan Segura Nieto.

L'Espanya Club acabaria vinculat a la Unión Militar Española (UME), el grup de militars que treballava des de feia temps en la preparació d'un cop d'estat contra la República. La UME estava organitzant una trama civil amb el suport de personatges com mossèn Joaquim Guiu, que treballava amb el pare Joan Tusquets en la difusió de pamflets antimacòncics i antisemites. Des de Barcelona s'irradiava aquest discurs al món ultra espanyol, reforçant la visió conspirativa de la història que tenien aquests grups. Era un bon enllaç, ja que tota l'extrema dreta sense excepció eren antisemites i antimacòncics i creien que un complot judeomacòncic era el culpable de la decadència d'Espanya i de la proclamació de la República.

Amb les milícies altres que es reunien a l'Espanya Club, la UME va crear el Voluntariado Español, però els frustrats intents de sortir al carrer, avortats sempre a última hora, i les divisions internes van fer naufragar aquesta experiència unitària. La UME va optar llavors per contactar els grups individualment amb la intenció de connectar-los a la seva trama colpista.

La UME també impulsa la creació, el setembre de 1935, de l'Agrupación de Juventudes Antimarxistas, organitzada per l'agent Juan Segura i que reuneix altres d'acció procedents de la dissolta USH, l'Espanya Club o els Sindicats Lliures. Publicaran la revista *¡Presente!*, que venen per la Rambla amb actitud provocativa i fanfarrona. El seu objectiu és desestabilitzar.

La Falange barcelonina no havia participat d'aquesta experiència unitària. En aquest moment no vol tractes amb forces reaccionàries, i això provoca escissions i expulsions. El febrer de 1935 marxen els antics jonsistes, que funden l'esquifit Partido Español Nacional-Sindicalista, i també una facció al voltant de la revista *Espanya*, grups que sí que participen en la conxorxa militar.

Per una Falange dividida serà un petit revulsiu el míting de José Antonio a Barcelona el 3 de maig de 1935, en què amb la seva retòrica anticapitalista tracta d'apropar obrers al feixisme. No aportarà Barcelona aquestes masses obreres que anhelava José Antonio, que en el seu afany per atreure sindicalistes arribaria a entrevistar-se amb Ángel Pestaña, líder

del Partit Sindicalista, sense cap èxit. El gran absent de l'espanyolisme ultra serà la classe obrera.

També hi ha moviment en l'entorn de l'alfonsisme. Calvo Sotelo està impulsant des d'abril de 1935 el Bloque Nacional, un intent de front contrarevolucionari, que a Barcelona té el suport de Dreta de Catalunya, el PNE i alguns carlins, però finalment, de cara a les legislatives de febrer de 1936 i davant el reagrupament de tota l'esquerra al Front d'Esquerres, gairebé tots els grups ultres acabaren donant suport a la candidatura del Front Català d'Ordre, tot i que a alguns se'ls va indigestar el pacte amb la catalanista Lliga.

A partir de la clara victòria de les esquerres els grups ultres van optar –els que no ho havien fet des del principi– per la sortida militar. L'extrema dreta barcelonina no ha aconseguit sortir de la marginació política i social, així que fixa totes les esperances de viratge polític en l'exèrcit i es plega a les ordres de la UME. El món castrense no els és desconegut: a les organitzacions ultradretanes hi ha una important presència de militars retirats, oficials de complement i familiars de militars. I tots els grups participen del culte a la violència, pels reaccionaris justificada pel dret natural catòlic. La república, l'autonomia i la propaganda marxista feien que per aquests grups la violència fos lícita i necessària.

La UME havia dissolt els antimarxistes, però dona suport a nous grups de provocadors, pagats amb diners alfonsins, com Cruces de Sangre (on conviuen pistolers del Lliure i la Peña Ibérica), un España Club remodelat o el grup que capitaneja Juan Segura, que serà qui executi l'atemptat frustrat contra el coronel Crispulo Moracho, defensor de Frederic Escofet.

Els falangistes no recorren a mercenaris; la violència és consubstancial al seu projecte i té les seves pròpies esquadres. Però la Falange es troba a la clandestinitat, ha estat il·legalitzada i el seu cap empresonat. A més han patit una intensa persecució policial perquè, en un principi, se'ls creia implicats en l'assassinat dels germans Badia. Malgrat tot, augmenta la seva migrada militància, el seu discurs radical atrau batxillers i universitaris i el juny aconsegueix reunificar als exjonsistes i altres separats, amb la qual cosa arriba a superar els tres centenars de militants.

El Requetè carlí i els esquadristes falangistes seran els darrers a unir-se al complot militar. S'hi havien resistit perquè volien garanties polítiques però finalment es posaren al servei de la UME. A la fi, en la conspiració coincidiren reaccionaris, feixistitzats i feixistes. Algunes fonts afirmen que eren dos milers els civils compromesos amb el cop d'estat, però a l'hora de la veritat, el 19 de juliol, no van arribar als tres-cents els que van sortir de les casernes amb els militars colpistes.

El món ultra barceloní va apostar-ho tot al cop militar i va perdre. Les conseqüències per a ells van ser tràgiques. Van patir una dura repressió, amb afusellaments, assassinats i empresonaments.

Després de la guerra, els supervivents de molts d'aquests grups van ser marginats del nou repartiment de poder. La majoria van aconseguir prebendes polítiques menors i d'altres van fer carrera dins la policia, però van ser els menys els que van arribar a càrrecs superiors. ■

Caricatura de militant de la Peña Nos y Ego publicat al reportatge «Els que treballen pel feixisme a Barcelona». *La Campana de Gràcia*, 20 d'abril de 1934.

Bibliografia

El catalanisme davant del feixisme, 1919-2018. Maçanet de la Selva: Gregal, 2018.

Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA, *Contrarrevolucionarios: radicalización violenta de las derechas durante la Segunda República, 1931-1936*. Madrid: Alianza, 2011.

José Fernando MOTA MUÑOZ, *¡Viva Cataluña española!: historia de la extrema derecha en la Barcelona republicana, 1931-1936*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2020.

Joan M. THOMÀS, *Feixistes: viatge a l'interior del falangisme català*. Barcelona: Esfera dels Llibres, 2008.

Robert VALLVERDÚ, *El carlisme català durant la Segona República espanyola (1931-1936): anàlisi d'una política estructural*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.